

بازخوانی تقریظهای علامه مرعشی نجفی

سید رضا باقریان موحد

چکیده

سنت تقریظ و مقدمه‌نویسی بر کتابها، یکی از مهم‌ترین راههای نشر و ترویج دانش و فرهنگ است که از دیرباز تاکنون در دنیای اسلام رواج داشته است. اگر به تاریخ پربرگ و پربرابر این سنت علمی به دقت بنگریم، در کمال شگفتی خواهیم دید که نقطه اوج این سنت، در کارنامه علمی علامه سیدشهاب‌الدین مرعشی نجفی دیده می‌شود. ایشان در طول حیات علمی خود بر بیش از یکصد کتاب، تقریظ و مقدمه نوشته‌اند که این کارنامه علمی هم از نظر کمیت (بیش از صد مقدمه) و هم کیفیت (ساختار منسجم و روشمند علمی) در تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی بی‌نظیر است.

در مقاله حاضر، پس از تبیین مفهوم تقریظ و مقدمه، اهمیت و ویژگیهای فنی و علمی مقدمه‌ها و تقریظهای علامه نجفی همراه با ذکر شاهد مثال، بیان خواهد شد. **کلید واژه:** تقریظ، مقدمه، نشر دانش و فرهنگ، تشویق نویسندگان جوان، معرفی عالمان گذشته به نسل امروز.

مفهوم‌شناسی تقریظ و مقدمه

تقریظ در لغت به معنای ستودن و در اصطلاح ادبی، آن است که گوینده، کس دیگری را ستایش کند. این اصطلاح بیشتر هنگامی به کار می‌رود که ستایش شخص همراه با بررسی و مرور کتاب او صورت گیرد.^۱

تقریظ دو گونه است: ۱- گونه‌ای مقدمه که به قصد معرفی ستایش‌آمیز یک اثر نوشته می‌شود و آن بر سه قسم است:

الف: مقدمه ستایش‌آمیز: آن‌چنان است که بر کتاب نویسنده‌ای، درآمدی ستایش‌آمیز بنویسند و ضمن مرور بر مطالب کتاب، مزایا و محاسن آن را برشمارند، بی آن‌که بر معایب آن انگشت نهند و از کاستی‌های آن سخن بگویند.

در جریان مرور بر مطالب کتاب و ستایش آن، نویسنده نیز مورد تأیید و ستایش قرار می‌گیرد. نویسنده تقریظ نسبت به مؤلف کتابی که بر آن تقریظ نوشته می‌شود، فاضل‌تر و مشهورتر است و در یک کلام، سمت پیشکسوتی دارد و مورد احترام اهل دانش است و به همین سبب، تأیید و ستایش وی بر اهمیت اثر می‌افزاید و آن را در چشم خوانندگان می‌آراید و ارجمند می‌سازد...^۲

ب: مقدمه مؤلف: از مقدمه مؤلف بر اثر خویش نیز می‌توان به تقریظ تعبیر کرد.^۳

ج: مقدمه کاتب و مترجم: درآمدی است ستایش‌آمیز که در آن، کاتب یا مترجم به ستایش نویسنده و کتاب وی می‌پردازد.

۲- معرفی کتاب: آن نیز گونه‌ای تقریظ است که برای معرفی کتاب از دیدگاهی مثبت و از منظری ستایش‌آمیز و تحسین‌برانگیز صورت می‌پذیرد.^۴

در بررسی و تحقیق در کارنامه پربرگ و پربرار مقدمه‌ها و تقریظ‌های علامه نجفی به این نتیجه رسیده شد که ملاک دسته‌بندی و تقسیم تقریظ‌ها و مقدمه‌ها، درگذشت یا زنده بودن مؤلف کتاب باشد. بدین معنی که کلیه مطالب و نوشته‌هایی که درباره نویسندگان و عالمان درگذشته است، در بخش «مقدمه‌ها» و کلیه نوشته‌هایی

۱. فرهنگنامه ادب فارسی، ص ۳۹۶.

۲. دایرة المعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۶، ص ۳۱.

۳. همان، ص ۳۲.

۴. همان.

که درباره نویسندگان معاصر و زنده در عصر علامه نجفی است، در بخش «تقریظها» آورده شود.

بنابراین در این تحقیق، از نظر ساختاری بین تقریظ و مقدمه، تفاوتی قائل نشده‌ایم و تقسیم‌بندی فوق، بیشتر جنبه ظاهری دارد.

هدف‌شناسی علامه نجفی از نوشتن تقریظ و مقدمه

مجموعه تقریظها و مقدمه‌هایی که علامه نجفی در طول سالها بر کتابها نوشته است، امروزه مجموعه گرانسنگ و با ارزشی را فراهم آورده است که هم از نظر تعداد کتابها و هم از نظر ساختار علمی و دقیق تقریظها در طول تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی بی‌نظیر است. به راستی چه انگیزه‌ای باعث می‌شده که ایشان برای انجام این کار، این همه وقت و همت صرف کنند و خود را به انجام آن ملزم نمایند؟

نوشتن تقریظ و مقدمه بر یک کتاب - بویژه کتابهای عالمان بزرگ - کاری سهل و آسان نیست که به سرعت انجام گیرد، بلکه کاری است بسیار سخت و دقیق که مستلزم صرف وقت و تأمل و تدبر فراوان می‌باشد. توجه به این نکته که علامه نجفی در کنار دیگر فعالیت‌های مهم خود (تدریس، تألیف، تحقیق و...) از انجام آن غافل نمی‌شدند و در راه نشر و گسترش آن می‌کوشیدند، هم نشان از اهمیت این موضوع دارد و هم این که ایشان با انجام این کار، اهداف بزرگی را دنبال می‌کردند و برای تحقق آنها این‌گونه تلاش می‌نمودند.

به راستی، اهداف علامه نجفی از نوشتن این حجم گسترده مقدمه و تقریظ بر کتابهای دیگران چه بوده است؟

۱. اهداف فرهنگی - اجتماعی

الف) نشر و ترویج فرهنگ تحقیق و نویسندگی: رسیدن به جامعه آرمانی از دیدگاه تمام مکاتب و مذاهب، وابسته به نشر و گسترش فرهنگ علم‌اندوزی و دانش‌گستری است و کتاب، یکی از مهم‌ترین ابزار رسیدن به این مطلوب است. بنابراین هر کار و خدمتی در راستای نشر و گسترش فرهنگ تحقیق و نویسندگی در جامعه، نوعی جهاد فرهنگی محسوب می‌شود که یکی از شاخه‌های آن را می‌توان

تقریظ و مقدمه نویسی دانست. حجم گسترده تقریظهای علامه نجفی بی شک تأثیر بسیار زیادی در نشر و گسترش این روحیه در محافل علمی - بویژه در حوزه‌های علمیه - داشته است.

ب) تشویق و معرفی نویسندگان جوان: نویسندگان و محققان جوان برای رسیدن به مدارج بالای علمی و تحقیقی، نیازمند تشویق و معرفی از سوی بزرگان علم و دانش هستند که علامه نجفی در طول حیات پربرکت خود، به انجام آن اهتمام فراوان داشتند. ایشان به منظور تشویق و معرفی محققان جوان، به تأیید و ستایش آنان و کتابهایشان می‌پرداختند و آنان را در چشم خوانندگان، ارجمند می‌گرداندند.

تقریظها و مقدمه‌های ایشان بی‌شک در رشد و تعالی علمی ده‌ها محقق جوان که کتابشان مورد عنایت ایشان قرار گرفته و از زبان و قلم ایشان به جامعه معرفی شده، تأثیر بسیار زیادی داشته است؛ به طوری که می‌توان مبحث مستقلی را با عنوان «نویسنده‌پروری علامه نجفی» باز کرد و مطالب و شواهد بسیاری در آن ارائه نمود.

از سوی دیگر نوشتن مقدمه بر کتاب یک محقق جوان، علاوه بر تشویق و معرفی او، نوعی اطمینان بخشی به خواننده کتاب نیز محسوب می‌شده است؛ بدین معنی که این اثر محقق جوان، توسط یک پیشکسوت و کارشناس خبره به دقت مورد بررسی قرار گرفته و شایسته چاپ و تشویق و معرفی شده است.

۲. اهداف علمی - تخصصی

الف) ویرایش و نظارت علمی بر کتاب:

گام اول برای نوشتن تقریظ و مقدمه، مطالعه دقیق کتاب و آگاهی از گستره علمی و تخصصی آن اثر است. نوشتن تقریظ، حاصل فرایندی است که محصول نهایی آن، در حقیقت نوعی ویرایش تخصصی یا نظارت علمی بر کتاب محسوب می‌شود. علامه مرعشی فقط به گزارش کتاب یا معرفی و تشویق نویسنده، بسنده نمی‌کند، بلکه مانند یک کارشناس خبره به آن اثر می‌نگرد و درباره آن بحث می‌کند. خواننده این تقریظها و مقدمه‌ها با خواندن این یادداشتهای علمی، برای ورود به دنیای کتاب آماده می‌شود و با گستره علمی و تخصصی آن آشنا می‌گردد. او با این «پیش‌نویس» از پیوند میان فصول کتاب و رابطه منطقی آنها آگاهی می‌یابد.

مقدمه و تقریظهای عالمانه ایشان، در واقع پیش درآمدی علمی و تخصصی اما کوتاه و مختصر درباره بسیاری از علوم اسلامی - بویژه فقه و سیره اهل بیت - محسوب می شود که خود به تنهایی و جدای از کتاب هم، ارزش خواندن و تأمل را دارد.

ب) معرفی کتابهای خوب و تخصصی:

بدون شک، انتخاب کتاب برای نوشتن مقدمه و تقریظ از سوی علامه نجفی همراه با دلیلهای علمی و مذهبی بسیاری بوده است. اگر در فهرست طولانی کتابهایی که ایشان بر آنها تقریظ و مقدمه نوشته درنگی داشته باشیم، به دقت درمی یابیم که ایشان بر گلچینی از بهترینها - بویژه در مورد کتب پیشینیان - مقدمه و تقریظ نوشته است که این نکته به معنای این است که یکی از مهم ترین اهداف ایشان در نوشتن تقریظ و مقدمه این بوده است که در زمانه خود - که خالی از رسانه های فعال در معرفی کتاب بوده - وظیفه مهم و خطیر معرفی کتابهای خوب و عالمانه را به نسل جوان - بویژه روحانیون حوزه های علمیه - به بهترین وجهی به انجام برساند.

ج) رفع نقص کتابهای نوشته شده:

مقدمه، جزئی از اجزای اصلی یک اثر محسوب می شود که می بایست حاوی مطالبی مهم درباره آن اثر باشد که قدا از آن ویژگیها به «رئوس ثمانیه» یاد کرده اند: غرض علم و علت نهایی آن، سود آن علم، سمت علم، درباره مؤلف، جایگاه آن علم در میان یقینیات یا ظنیات، رتبه آن علم در میان علوم، نشان دادن بخش های آن علم و روش های آموزش آن علم.

اما متأسفانه نویسندگان از این مطالب مهم غفلت کرده و در مقدمه خود پس از تحمیدیه و اهدای کتاب، به ذکر مطالبی کلی و بعضاً بی ربط به موضوع اثر، اکتفا می کردند.

یکی از مهم ترین اهداف علامه نجفی در نوشتن مقدمه بر کتابها، رفع همین نقص بزرگ بود که متأسفانه از چشم نویسندگان به دور می ماند. ایشان با درک اهمیت مقدمه کتاب، مقدمه یا تقریظی علمی بر کتاب می نوشتند که علاوه بر

ستایش اثر و تشویق نویسنده آن، حاوی مطالب بسیار مهمی درباره موضوع اثر، اهمیت موضوع، پیشینه موضوع، کتابشناسی موضوع، زندگی نویسنده، و نقد و بررسی اثر بود.

به جرأت می‌توان گفت که مقدمه‌ها و تقریظ‌های علامه نجفی از اجزای اصلی آن کتابها محسوب می‌شوند و نمی‌تون آنها را از هم جدا نمود.

د) آموزش غیر مستقیم نویسندگی، مقدمه نویسی و...

یکی از مهم‌ترین فوایدی که از خواندن مقدمه‌ها و تقریظ‌های علامه نجفی نصیب خواننده می‌شود این است که با اندکی تأمل و دقت در آنها می‌توان، نکات فراوانی درباره شیوه درست نویسندگی، مقدمه نویسی، مستندنگاری، نقد منصفانه و معرفی عالمانه یک اثر یا اندیشه دریافت که بی‌شک در رشد و تعالی علمی محققان - بویژه جوانان - مؤثر است. همان‌طور که قبلاً گفته شد، یکی از مهم‌ترین اهداف علامه نجفی از نگارش این مباحث، نویسنده‌پروری و تشویق به تحقیق و تأمل بود که می‌بایست براساس پایه‌های محکم و مستند و بر طبق موازین علمی نویسندگی و تحقیق صورت می‌گرفت.

۳. اهداف اعتقادی و مذهبی

اگر به فهرست کتابهایی که علامه نجفی بر آنها مقدمه و تقریظ نگاشته دقت و تأمل کنیم، به وضوح می‌توان به گرایش‌های مذهبی و اعتقادی ایشان پی برد که در گزینش کتاب، نوع نگارش، نحوه معرفی نویسنده و... اثر داشته است. بدون شک علامه نجفی در نوشتن این مطالب، اهداف اعتقادی و مذهبی خاصی را مد نظر داشته و در راستای تحقق آنها قلم می‌زده است.

با مروری اجمالی بر این کتابها می‌توان این‌گونه نتیجه‌گیری کرد که: فقه و سیره اهل بیت رسول خدا (ص)، مهم‌ترین دغدغه فکری و محور اصلی بیشتر تحقیقات ایشان است. بیشترین تلاش قلمی ایشان در راستای نشر و ترویج و حفظ آثار فقه شیعه و سیره و سخنان اهل بیت است مانند: مقدمه بر کتاب الحدیقة الوردیة، الدروس، ترتیب التذہیب و....

دومین محور مهم فکری و اعتقادی ایشان، علم انساب و تبارشناسی است که در قالب ده‌ها تقریظ و مقدمه بر کتاب انساب و شجره سادات ارائه شده است، مانند: مقدمه بر کتاب الاصلی فی انساب الطالبین، مناهل الضرب فی انساب العرب، بحر الانساب، روضة الالباب لمعرفة الانساب، مجمل التواریخ، تنبیه و سنی العین و... .

پیشینه تحقیق

درباره تعریف و اهمیت تقریظ و مقدمه در اکثر کتب لغت، مانند لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ معین و همچنین دانشنامه‌هایی چون دایرة المعارف بزرگ اسلامی و دانشنامه ادب فارسی، مطالب بسیار مهم آمده است که حاوی معانی مختلف و سابقه آن در ادبیات فارسی از آغاز تاکنون و ذکر نمونه‌های اندکی از مهم‌ترینها و نام بردن از معدود نویسندگانی است که صاحب تقریظها و مقدمه‌های ماندگاری شده‌اند:

«شماری از بزرگان دانش و ادب در روزگار مادر کار تقریظ‌نویسی شهرت دارند و در این میان سعید نفیسی از همه نامورتر است. از جمله نمونه‌های تقریظ، تقریظی است که بر مجموعه نعت حضرت رسول اکرم (ص) در شعر فارسی، گردآورده ضیاءالدین دهشیری نوشته شده...»^۵

اما متأسفانه در هیچ کدام از این منابع مهم، ذکری از علامه نجفی و شمار انبوه مقدمه‌ها و تقریظهای عالمانه ایشان نشده است. این در حالی است که کمیت و کیفیت نگارشهای ایشان با کارنامه هیچ کدام از تقریظ‌نویسان قابل مقایسه نیست.

بنابراین جا دارد که در قالب یک تحقیق مفصل و مستند، تمام مقدمه‌ها و تقریظهای ایشان به دقت موشکافی شده و پس از نقد و بررسی و بهره‌گیری از دیدگاههای کارشناسان خبره، کتابی با عنوان «آیین تقریظ و مقدمه‌نویسی» تدوین و تألیف شود. مقاله حاضر، گام کوچکی در راستای تحقق این هدف بزرگ می‌باشد.

سبک و ساختار مقدمه‌ها و تقریظها

روشمندی مقدمه‌ها و تقریظها

مهم‌ترین ویژگی مقدمه‌ها و تقریظهای علامه نجفی که باعث شده از آنها به عنوان گنجینه‌ای علمی یاد شود، این است که این نوشته‌ها، روشمند و براساس یک نظم هندسی هدفمند هستند و نمی‌توان از آنها به عنوان یک ستایش یا معرفی‌نامه صرف یاد کرد، بلکه نوشته‌هایی هستند که براساس اهداف مشخص و ساختار علمی و منطقی شکل گرفته‌اند و بر همین اساس است که تحقیق و تأمل در این مقدمه‌ها و تقریظها بر اصحاب فکر و فرهنگ و اهالی قلم و کتاب، بسیار ضروری است.

خلاصه ساختار علمی و منطقی این نوشته‌ها بدین شرح است: مقدمه‌ها و تقریظها با حمد و ستایش الهی آغاز می‌شود و با نعت رسول خدا (ص) و منقبت اهل بیت ادامه می‌یابد. اهمیت موضوع، پیشینه تحقیق، کتابشناسی موضوع، معرفی نویسنده، کتابشناسی نویسنده، اهمیت کتاب، تجلیل از خادمان نشر، سفارش به مطالعه این اثر و دعای پایانی از اجزاء این ساختار علمی است که در ادامه همراه با ذکر مثال درباره آنها بحث خواهد شد.

۱. **تحمیدیه:** حمد و ستایش حضرت حق، سرآغاز بیشتر نوشته‌های علامه نجفی است که به سبک پیشینیان، در قالب جملات کوتاه و مسجع آمده است و در آنها روح تعبد و عرفان موج می‌زند؛ مانند:

* الحمد لله لذي استفاضت الآؤه و تواترت نعماؤه.

* الحمد لله على متسلسل نعمائه و مستفيض آلائه.

* اللهم يا سامع الدعاء و يا داحي الارض و سامك السماء، ارحم من رأس ماله الرجاء و سلاحه البكاء.

* الحمد لله الرحمان الرحيم، ذي اللطف العميم و المنّ الجسيم.

* الحمد لله الذي رسّ نظام عالم الوجود على احسن نمط و تأسيس.

* الحمد لله مفيض الخيرات و منزل البركات.

* الحمد لله مفيض النعم و مبيد النقم.

* الحمد لله الذي علم الانسان البيان، المعرب عما في الضمير بلطفه و حكمة نعمة و حباه نعمة النطق بفضله و رحمته.

پس از حمد و ستایش باری تعالی، نعت حضرت رسول (ص) و منقبت اهل بیت ایشان آمده است که حاکی از عشق قلبی یک مؤمن حقیقی به خاندان رسالت است. بخش پایانی این تحمیدیه‌ها، در موارد اندکی بالعن و نفرین بر دشمنان اهل بیت و منکران فضائل و مناقب آنها همراه شده است. در ادامه، نمونه‌هایی از القاب و صفاتی که در مدح رسول خدا (ص) و اهل بیت نوشته شده خواهد آمد:

صفات برای رسول خدا (ص):

سید العرب والعجم؛ شرف الوجود؛ اشرف البریات؛ قدوة المرسلین؛ شفیع المذنبین؛ مقدم انبیائه؛ قدوة اصفیائه؛ اشرف السفراء الالهیین؛ حبیب قلوبنا؛ العبد المؤمن؛ الرسول المسدد؛ شمس سماء الرسالة؛ بدر فلک النبوة.

صفات برای اهل بیت:

مصابیح الدجی؛ ریاحین الرياض البهية؛ ازهار الحدائق العرشية؛ الدرر المنثورة؛ البررة الميامین؛ زملاء التنزیل، علماء التفسیر والتأویل؛ خزائن الوحي؛ معادن الحكمة؛ سفن النجاة؛ مشاکی الانوار؛ النجوم الزاهرة، سادات نشأة الوجود؛ منابع الكرم والوجود؛ نباریس الهدی.

لعن و نفرین‌ها:

اللعة علی اعدائهم اجمعین؛ واللعن علی من اعرض عن الكتاب والسنة؛ واللعة علی اعدائهم و مخالفیهم و معانیدیهم و منکرى فضائلهم و مناقبهم؛ واللعة الدائمة علی اعدائهم و منکرى فضائلهم و مناقبهم الی يوم الدين؛ واللعن علی من ناوهم وانکر فضلهم.

یکی از ظرایف ادبی این تحمیدیه‌ها که باعث زیبایی لفظی و معنایی بسیاری شده، این است که علامه نجفی در بیان تحمیدیه از عنوان کتاب نیز بهره برده و به مناسبت از آن نام برده است:

الحديقة الوردية حول ترجمة الروضة البهية: الحمد لله الذي تجلت انوار عظمته علی مرایا الممكنات... والصلاة والسلام علی شرف الوجود و اشرف البریات و علی آله و عترته الميامین، ریاحین الرياض البهية و ازهار الحدائق العرشية.

الذکر المنتور: الحمد لله الذى... والصلاة والسلام على قدوة المرسلين... واهل بيته الميامين الدرر المنتورة واعلام الفضل المشهورة.

شرح معالم الدين: الحمد لله الذى هداانا الى معالم الدين وقوانين الحكمة. الدروس: الحمد لله الذى وفقنا لتعلم دروس الحلال والحرام وحبانا بالتدرب فى الاحكام.

شارع النجاة: الحمد لله الذى شرع لنا شارع السعادة والنجاة. معجم الثقات: الحمد لله الذى وفقنا لتحمل الاثر والرواية ورزقنا معرفة علمى الرجال والدراية.

جهره درخشان امام زمان: الحمد لله الذى من على الذين استضعفوا فى الارض وجعلهم ائمة وجعلهم الوارثين.

حقيقة البيع: الحمد لله الذى عرفنا شرائع الاسلام وهدانا الى مسائل الحلال والحرام.

راهنماى ميراث: الحمد لله وارث السماوات والارضين، ديان الدين. ذرائع البيان فى آفات اللسان: رب احرس هويتى الحقيرة وجرثومتى الصغيرة من آفات اللسان.

۲. اهميت علوم و موضوعات: در اين مرحله، اهميت آن علم يا موضوع كتاب در قالب جملات کوتاه اما مستند و علمى بيان شده كه در آن از اهميت و جاىگاه آن علم در ميان ساير علوم اسلامى بحث شده است:

علم حديث: علم الحديث من اشرف العلوم واعلاها واعزها واغلاها. اذ به يعرف الحلال والحرام ونياط الاقلام. هى روضة قطوفها دانية سلسال مياها عذبة صافية....

علم حديث: انه لما كان علم الحديث من اشرف لاجله رغبات الراغبين ركبوا مطايا المشاق وضربوا اكباد الابل من اقاضى البلاد....

علم رجال: ان من العلوم الهامة والمآرب المهمة ها هو العلم بحياة العلماء فى طيلة اعمارهم.

علم مناظره: از جمله علوم مهم كه ارباب نظر و بصيرت به آن توجه نموده اند، همانا علم مناظره با اديان و مذاهب باطله مى باشد. علمای شيعه در اين خصوص تأليف و آثار گرانبهائى از خود به يادگار گذارده اند.

علم فقه: ان علم الفقه من اهم العلوم الاسلامیة واشرفها. فمن ثم تنافس فی تحصیله المتنافسون.

علم كلام: ان من اجل العلوم خطراً واعلاها مقاماً ها هو علم الكلام اذ به یمتاز الزین من الشین والحق من المین.

علم اخلاق: از جمله وظایف مهمه عالم انسانیت همانا تهذیب و تربیت نفس به تخلیه و تحلیه می باشد. چنانچه قرآن کریم و کتب سماویه و اخبار نبویه و ولویه شاهد بر صدق این مدعا است.

علم حدیث: ان من أهم العلوم الاسلامیة واشرفها هو العلم بالاحادیث المرویه عن نبی الرحمة وآله وعترة ذوی العصمة، سیما اخبار الاحکام. اذ منها تستنبط الفروع ویعرف الحلال والحرام.

آیات الاحکام: ان علوم کتاب الله المجید وفرقانه الحمید وافرة متکثرة ومن اهمها العلم بآیات الاحکام المتکفلة لبيان الحلال والحرام....

رجال: ان من العلوم الهامة والمآرب المهمة ها هو العلم بحیة العلماء فی طیلة اعمارهم. ان من اجل العلوم التاریخیة ها هو علم التراجم سیما تراجم علماء الاسلام وخاصة تراجم علماء الشیعة.

قوانین: ان من اهم المآرب العلم بالمبدأ والمعاد والمعارف الالهیة هو العلم و عرفان قوانین الاسلام.

تفسیر: ومن اهم العلوم المتعلقة به هو علم التفسیر. الذی به یکشف الحذر والقناع عن معاینه ویهتدی الی مغانیه....

علم به احکام شرعی: ان من اشرف العلوم قدراً وارفعها شأناً وخطراً بعد العلم بالمعارف الالهیة والاصول الاعتقادیة هو العلم بالاحکام الشرعیة.

علم رجال: ان من اجل العلوم التاریخیة ها هو علم التراجم، سیما تراجم علماء الاسلام وخاصة تراجم علماء الشیعة.

۳. پیشینه تحقیق (کتابشناسی موضوعی) مهم ترین بخش مقدمه ها و تقریظها را می توان بخش پیشینه تحقیق دانست که در آن، توانایی علمی و اطلاعات کتابشناختی علامه نجفی به خوبی آشکار شده و اظهار فضل نموده است.

از آنجا کہ یکی از مهم ترین سختیها و موانع تحقیق - از گذشته تا امروز - فراهم آوردن منابع مهم درباره موضوع مورد نظر و یافتن سابقه و پیشینه تحقیق بوده است، علامه نجفی با درک این موضوع و اهمیت بسیار آن در فرایند تحقیق، در بیشتر مقدمه‌ها و تقریظهای خویش، با نوشتن پیشینه تحقیق، هم نقص بزرگی از کتاب را برطرف می نمودند و هم پرونده علمی آن علم یا موضوع را فراروی خواننده کتاب می گذاشتند تا محققان جوان، از آنها در تحقیقات بعدی خود بهره ببرند.

پیشینه تحقیق به دو شکل ارائه شده: ۱. کتابشناسی موضوعی (مانند کتابشناسی رجعت، انساب، دیات و حدود و...)؛ ۲. کتابشناسی کتابها (مانند کتابشناسی شروح و تعلیقات لمعه، صحیفه سجادیه و...). به عنوان مثال می توان به این موارد اشاره کرد:

کتابشناسی شروح و تعلیقات لمعه

۱. المناهج السوية في شرح الروضة البهية، فاضل هندی
۲. سراج الامة في شرح شرح اللمعة، محمد حسن كبير مازندرانی
۳. شرح شرح اللمعة، محمد تقی ملاکتاب
۴. شرح جدی سید شرف الدین علی سیدال حکماء الحسینی المرعشی
۵. تعلیقه سید علاء الدین الحسین الحسینی المرعشی
۶. تعلیقه میرزا ابراهیم الحسینی المرعشی
۷. تعلیقه میرزا محمد صادق ابن النواب
۸. تعلیقه میرزا محمد رفیع الدین محمد نواب
۹. تعلیقه میرزا محمد الدیلماج
۱۰. تعلیقه شیخ علی حفید
۱۱. تعلیقه احمد التونی
۱۲. تعلیقه آقا جمال الدین محمد خوانساری
۱۳. تعلیقه احمد ابی وردی
۱۴. تعلیقه محمد رفیع گیلانی

کتابشناسی شروح و حواشی صحیفه سجادیه

۱. حاشیه محقق داماد حسینی مرعشی
  ۲. حاشیه فیض کاشانی
  ۳. حاشیه شیخ بهایی
  ۴. ریاض العابدین، بدیع الزمان قهپایی
  ۵. شرح محمد صالح قزوینی
  ۶. شرح محمد سلیم رازی
  ۷. شرح علی صغیر
  ۸. شرح ریاض السالکین، سید علی خان حسینی
  ۹. شرح صاحب ریاض العلماء
  ۱۰. شرح سید محسن صنعانی زیدی
  ۱۱. شرح سید محسن شامی زیدی
  ۱۲. شرح سید جمال الدین کوبانی
  ۱۳. شرح ابن فتاح زیدی
  ۱۴. شرح محمد علی چهاردهی
  ۱۵. شرح میرزا جمال الدین قمی
  ۱۶. شرح میرهاشم حسینی قمی
- و....

کتابشناسی دیات و حدود

۱. الديات، ابی محمد ظریف کوفی
۲. الحدود والديات، ابی جعفر محمد الصفار
۳. الحدود والديات، ابی الحسن علی بن مهزیار اهوازی
۴. الحدود والديات، حسن و حسین سعید اهوازی
۵. الحدود والديات، شیخ صدوق
۶. الحدود والديات، علامه مجلسی
۷. الحدود والديات، مفلح الدین صیمری

۸. الحدود والديات، بهاء الدین محمد حارثی عاملی
۹. الحدود والديات، فاضل ہندی
۱۰. الحدود والديات، آقا ہادی مازندرانی

کتابشناسی رجعت

۱. اثبات الرجعة، سید محمد سبزواری
۲. الرجعة، فاضل خراسانی
۳. الرجعة، محمد طاهر شیرازی
۴. الرجعة، علامہ بحرانی
۵. اثبات الرجعة، نعمت اللہ لاریجانی
۶. اثبات الرجعة، سید عبدالحسین حسینی
۷. الرجعة، عبد اللہ بحرانی
۸. الرجعة والشیعة، محمد رضا طبسی

کتابشناسی اجازات عالمان شیعہ

۱. الاجازة الكبيرة، سید عبد اللہ جزائری
۲. مناقب الفضلاء، علامہ خوانساری
۳. روضة البهية، سید شفیع جزائری
۴. الاجازة الكبيرة، شہید ثانی
۵. الاجازة الكبيرة، علامہ حلی
۶. الاجازة، حیدر علی اصفہانی
۷. الاجازة الوجيزة، محمد باقر بیرجندی
۸. المسلسلات فی مشایخ الاجازات، سید شہاب الدین مرعشی

کتابشناسی اجازات عالمان اہل سنت

۱. الامداد فی الطرق والاسناد، عبد اللہ بن سالم مصری
۲. الامم لا یقاظ الہمم، برہان الدین کورانی

۳. بغية الطالبين، احمد نخلى

۴. ثبت، محمّد امير كبير مصرى

۵. ثبت الاثبات و فهرس الفهارس، سيد محمّد عبدالحى

۶. كتاب الاجازة الكبيرة، سيد علوى شافعى

۷. هادى المسترشدين، محمّد عبدالهادى حنفى

کتابشناسی اجازات عالمان زيديه

۱. اتحاف الاكابر باسناد الدفاتر، محمّد بن على قاضى

۲. الدر الفريد فى الاسانيد، عبدالواسع بن يحيى

۳. ثبت، سيد زيد ديلمى

۴. ثبت، سيد ملوك الاسلام

و....

۴. **معرفى نویسنده:** معرفى نویسندگان در قالب جملات کوتاه و مسجع - از نوع تذکرة الاولياء عطار - که صرفاً جنبه ادبى و زیبایی لفظى داشته باشد در نوشته های علامه نجفى يافت نمى شود، بلکه معرفى های ایشان همه براساس ویژگیهای علمى و توانایی های قلمى هرکدام از نویسندگان است:

ابن ابى الجمهور احسائى: مؤلف الجليل، الحبر النليل، المحدث المتكلم، العارف المتأله، الزاهد الورع التقى، جامع العلوم السمعية والعقلية، الالمعى اليلمعى، البحات النقاد، شيخنا ابو جعفر محمّد بن على بن ابراهيم بن ابى جمهور الاحسائى.

جلال الدين سيوطى: من نوابغ عصره فى الاحاطه بالعلوم والفضائل وصنف فى كل علوم الا المنطق....

ابوطالب فخرالمحققين: فخرالمحققين و مقدم المدققين، نبراس الفقهاء الراشدين و مصباح المجتهدين حلال عقدالفقه بافكار الرشيقه و موضع عوائصه وشوارده بانظاره الدقيقة....

محمّدتقى مجلسى: العلامة البحاثة النقاد الرواية، جرثومة الفضل والتقى والزهد والورع البالغ.

سيد ابوالقاسم طباطبايى: العلامة الفقيه، المحدث، الاصولى، الفيلسوف، الفلكى، الجفرى،... النسابة، آية البارئ فى الحفظ والذكاء والتتبع.

شیخ عباس قمی: العلامة البحّاثه النقاد، المؤلف المصنف المكثّر، المَجید المُجید، خریّت الحدیث و روایة الخبر... .

شهید اول: العلامة مقدام الفقهاء و صفوة العلماء من الشهداء الفقیه النبیه الهمام الغطریف البحّاثه النقاد العریف... .

شیخ طوسی: فخر الاسلام والمسلمین، استاذ الفقهاء والمجتهدین، منقح ضوابط ردّ الفروع الی الاصول مهذب قواعد الفقه، اسطوانة الاستنباط و فحله، کبش کتیبه التفریح و حامل لوائه، فارس مضمار الفقه، غارس حدائق الحدیث و فقهه... .

میرداماد: نبراس ضیاء الکمال و مصباح الفضل والافضال، خریج مدرسه العقل و سفیر جامعه الفکر والحجّ، شریک المعلمین البارعین فی التلمذ عند الرسول الباطنی، اغلوطه العلوم السمعیه والعقلیه... .

قاضی محمد مشهور به بلبلی: الحق مردی مبارز بود و در فنون بارع و در مناظرات مذهبی بسیار توانا بود.

شیخ محمد محلاتی: مرحوم مؤلف قدرت بیان و توانایی قلم و وجودت فهم و حسن اخلاق و تدبیر و سیاست و جامعیت در علوم مختلفه و قوت ایمان و پرهیزکاری فوق العاده ای داشتند که تا حدودی در میان اهل علم کم نظیر بوده اند.

سید محمود امینی: جناب مستطاب سلیل الکرام، ذخر الافاضل والاشراف دانشمند فرزانه... در عصر خود از افاضل و اختیار زمان خود محسوب می شدند.

شیخ محمد مهدی اشتهاردی: رنج فراوان و تتبع بسیاری در جمع و تألیف این مجموعه نغز متحمل شد و گوی سبقت از معاصرین خود برد.

نکته بسیار مهمی که در اکثر این معرفی ها به چشم می خورد، توجه و تأکید علامه نجفی بر قدرت و توانایی قلمی نویسندگان است که بدون شک در تأثیرگذاری کتاب بر مخاطبان و نشر و گسترش آن تأثیر بسیاری داشته است.

از سوی دیگر یادآوری غیر مستقیمی به نویسندگان جوان است که می بایست به این مهم توجه بیشتری داشته باشند تا بتوانند همچون عالمان گذشته، آثار ارزشمندی خلق کنند.

۵. اطلاعات نسب شناسی درباره نویسنده: از دیگر ویژگیها و امتیازات این مقدمه ها

این است که در برخی موارد با اطلاعات دقیق نسب شناسی مؤلف آن همراه شده که

بسیار ارزشمند است، از جمله:

جلال‌الدین سیوطی: جلال‌الدین ابوالفضل عبدالرحمن ابن‌الشیخ کمال‌الدین ابی‌بکر ابن‌محمد بن سابق‌الدین بن فخر‌الدین عثمان ابن‌ناظر‌الدین محمد بن سیف‌الدین... السیوطی الشافعی المصری... .

سید ابوالقاسم طباطبائی: والده الحاج میرزا رضا طباطبائی، ابن‌العلامة المتبحر ابی‌القاسم شیخ‌الاسلام ابن‌العلامة الفقیه علی‌اصغر شیخ‌الاسلام ابن‌العلامة محمدتقی‌الطباطبائی... وبقیة النسب الی ان ینتہی الی الامام ریحانة النبی مولانا ابی محمد‌الحسن... .

شمس‌الدین محمد بن علی تاج‌الدین نقیب: ابن علی بن الحسن بن رمضان بن علی بن عبدالله... ابن ابی‌اسماعیل ابراهیم الغمر ابن ابی‌محمد‌الحسن المثنی ابن‌الامام ابی‌محمد‌الحسن السبط‌المجتبی... .

سید عبدالحسین حسینی خاتون آبادی: سید عبدالحسین بن میر محمدباقر بن میر محمد اسماعیل بن عماد‌الدین حسن... بن علی بن عمر‌الاکبر بن حسن الافطس بن علی الاصغر بن مولانا الامام سید‌الساجدین.

سید ابوالحسن محمدحسن یمانی: سید محمد بن عبدالله ابن علی بن الحسین بن عز‌الدین... ابن ابراهیم بن اسماعیل بن ابراهیم الغمر ابن الحسن المثنی ابن‌الحسن السبط.

۶. کتابشناسی نویسنده: علامه نجفی، جهت تکمیل پرونده علمی موضوع اثر، کتابشناسی نویسنده کتاب را نیز در برخی موارد آورده است که برای خواننده کتاب بسیار مفید است.

کتابشناسی سیوطی

۱. الاتقان فی علوم القرآن
۲. احیاء المیت بفضائل اهل‌البيت
۳. الاشباه والنظائر النحویة
۴. الاقتراح فی النحو
۵. اسعاف‌المبطل فی رجال‌الموطأ

۶. اتمام الدراية شرح النقاية
۷. بدائع الزهور فى وقائع الدهور
۸. بشرى الكئيب بلغاء الحبيب
۹. البهجة المرضية فى شرح الالفية
۱۰. تحفة الحبيب
- و....

کتابشناسی قاضی محمد بهلول

۱. تاریخ آل محمد
۲. شرح عقاید عمر نسفی
۳. مئة يوم
۴. رساله در ارث
۵. ارشاد حمزوى
۶. حاشیه بر تفسیر بیضاوى
۷. الردود والنقود
۸. رساله در شرائط طریقت نقشبندی

کتابشناسی شیخ محمد محلاتی

۱. گفتار خوش یارقلی
۲. میزبان و میهمان
۳. حاشیه بر کفایة الاصول
۴. اصول دین
۵. رساله در نفی تحریف قرآن
۶. تعلیقات بر شوارق

۷. بیان اهمیت و نقد و بررسی کتاب: یکی دیگر از بخشهای مهم و کلیدی این مقدمه‌ها، معرفی ویژگیها و اهمیت کتاب مورد نظر است که بسیار هنرمندانه نوشته

شده است؛ بدین معنی که در عین حالی که تعریف و ستایش از اثر و صاحب آن است، نقد و بررسی و بیان نقاط مثبت و ویژگی های آن نیز هست. غوالی اللآلی: صحاح الاسانید، صراح الدلالات، نظمها علی احسن اسلوب و خیر نمط.

الحدیقة الوردیة: فخرجت بحمدالله سبحانه وتعالی لما هو المعبر فی هذا الشأن: من رعایة الامانة فی النقل مع الایتان بالفاظ جزله و قوالب سهله فلیشکرالله علی هذه النعمة الجليلة والموهبة العظيمة.

ایضاح الفوائد: اودع فیہ من الدقائق والرفائق ما تشتهیه الانفس وتلذذ النواظر والعیون. روضة المتقین: فانه شرح فرید فی بابہ، مقدم علی اضرابہ، امام لاترابہ فی محرابہ، کافل بیان غامضه وایضاح مبهمه وحل مشکله وتفصیل مجمله وبسط موجزه... لم یدع سنداً الا اصلحه ولا امتنا الا نقحه کشف عن غامض معاینه الدقیقة....

الدروس: من اجودها (علم الفقه) واحسنها واتقنها وارصنها فی سلاله العبارة وجزالة القوالب واتقان المسائل وتحری التحقیق، الا وهو کتاب الدروس.

نزہة الکرام: انه احسن واجاد واتی بما هو المؤمل والمراد اودع فیہ المسائل الهامة والمعاضل الکلامیة بقوالب سهلة وعبائر جزلة.

مؤتمر علماء بغداد: ومن احسنها واجودها فی سلاله العبارة وجزالة القوالب ورصانة المطالب ومتانة المآرب واتقان الادلة والمستندات کتاب موتمر علماء بغداد....

تشریح و محاکمه در تاریخ آل محمد: از جمله کتبی است بسیار مفید و در اثبات حقانیت اهل بیت رسالت و مظلومیت ایشان. بهترین تألیف با بیان بسیار ساده و شیرین و موجز و کم نظیر.

گفتار خوش یارقلی: الحق رساله ای است فوق العاده نفیس و ارجمند و بنیان کن فرقه ضالّه بهائیت و بعضی از مسالک گمراه با بیان سلیس و عباراتی دلنشین و از کثرت مرغوبیت چندین بار نسخه آن به طبع رسیده است.

فقه کامل فارسی (فقه مجلسی): کتابی است بسیار مفید و جامع، حاوی مسائل فقهیه از طهارت تا دیات به زبان فارسی روان و الفاظ دلنشین و بیان نمکین.

جواهر الاخلاق: خصوصیات و مزایایی را حائز و واجد است که اکثر مؤلفات اخلاقیه آنها را دارا نیست، مانند سلامت عبارات فارسی و شیوایی قلم و استشهاد

به آیات کریمه و احادیث شریفه منیفه و اشعار نغز دلنشین در ذکر صفتی از اوصاف بشر، خواه حمیده باشد، خواه ذمیمه و در حقیقت این تألیف جلیل مانند عصاره‌ای از بسیار کتب و رسائل اخلاقیه می‌باشد و از این جهت گوی سبقت را از اکثر آنها برده است.

کشف اللثام: از جمله کتب نفیسه فقهیه... می‌باشد.

عشق و دستگیری: در موضوع خود قلیل النظیر، بلکه عدیم القرین والمثیل، شرحی است مطالب شامخه و افکار عالیه را با الفاظ و قوالب سلیسه و بیانات واضحه ادا نموده، مقرون با سوز و گداز و راز و نیاز. امید است برادران دینی، متفرعین و مبتهلین به درگاه سبحانی از فوائد مندرجه در آن استفاده نموده و از مراجعه به چنین تألیف نفیسی غفلت نفرمایند.

گنجینه سعادت: تفسیری است بسیار سلیس و روان با عبارات شیرین و الفاظ دلنشین. زندگانی فاطمه زهراء: این مجموعه در عین اختصار حاوی امهات مسائل مربوط به تاریخ بانوی اول اسلام می‌باشد. مطالب به طور مستند جمع‌آوری شده و از نظر قلم نیز روان و کاملاً مفهوم و برای عموم قابل استفاده می‌باشد.

مجالس المتکلمین: مجموعه بسیار مفید و سودمند به جهت برادران دینی خاصه حضرات خطباء کرام و مبلغین عظام که زبان گویای شرع مقدس می‌باشند. راهنمایی به سوی حق: با قلم شیوا و بیان سلیس خود، تفسیری به قرآن شریف مرقوم نموده‌اند.

معراج الذاکرین: اختار المؤلف الهمام اصح الاقوال فی تعداد تلك الاسماء المقدسة و ابین المعانی و اوضح المدالیل فی مفاهیمها صوتاً عن الایجاز و الاطناب الممل. واجب الاعتقاد: سفر جلیل، حاو لمضامین شامخه و مبان راسخه اداها المصنف الهمام بقوالب جزلة و عبائر سهلة، ندر نظیره فی هذا الشأن و قل مثیله بین آثار ارباب الکلام و الفلسفه.

الشیعة و الرجعة: فانه لعمری بلغ الغایة و وصل الی النهایة فی الاستقصاء و التتبع و اتی بعجب عجاب و سفر مستطاب احسن الاسلوب، جید الترتیب، عالی المضامین، مودات بقوالب سمحة سهلة و عبائر واضحه جزلة، مستندة الی اسانید متقنة و مدارک محكمة من الکتاب و السنة و الاجماع المنقولة و اشهرات المحصّلة.

مفاتیح الجنان: فالفیته خیر سفر قد الف فی باب الادعیه والزیارات والآداب والسنن
والمناجات زاد العباد للمعاد، مفتاح للجنان والفلاح، مغلاق للنیران، مصباح فی
الدیاجی والحوالک، جُنة دافعة، دروع واقیه، اقبال لمن استقبل ربه، اکمال لمن
استکمل.

گفتار شیعه در اصول و فروع: مؤلف مطالب شامخه و مقاصد مهمه عالیه را با قوالب
سلیسه و الفاظ جزله، اداء مسائل علمیه را با بیان شیرین و مقال شیوای دلنشین ذکر
نموده‌اند.

اقوال الائمة: [مؤلف] با اسلوب عالی اقوال ائمة کرام را با وضع و کیفیتی که شاید و
باید، تألیف و ترجمه نموده و در ذیل فرمایشات معصومین نوادری از حکایات،
قضایای تاریخی و عبرت آموز، نثر و نظم ادبی و اخلاقی، مطالب علمی و استدلالی،
سخنان انتقادی و... ذکر فرموده‌اند.

تاریخ منظوم زندگانی پیامبر اسلام: نظم سلیس و اشارات دقیقه و مطالب مفیده و سودمند
آن، موجب اعجاب و تقدیر است.
شیفتگان علی: قصائدی که در آن درج شده، حاوی مضامین شامخه و معارف عالیه
می‌باشد.

اشک‌ها و شادی‌ها: نخبه اشعار و زبده بنات الافکار جمعی از نوابغ ادبا و به واقع
شعر را جمع آوری نموده و الحق در حُسن انتخاب گوی سبقت از اقران ربوده، اثر
پرارزش از خود به یادگار گذارده که سالیان دراز مورد استفاده اهل ذوق و ادب
خواهد بود.

راهنمای حج منظوم: منظومه‌ای است بسیار سلیس و روان با عباراتی شیرین و الفاظی
دلنشین، حاوی مناسک حج و ترغیب مسلمین به زیارت حرمین شریفین.
شمع انجمن: جامع آن زحمت بسیار کشیده در جمع و تألیف و تلفیق و ترصیف
محتویات این کتاب از مدارک معتبره و زبر معتمده شیعه و علمای امامیه.
آیین پارسایی: یافتن او را اثری بسیار سودمند و مطالعه آن برای عامه - خاصه جوانان
و نونهالان - حائز اهمیت است.

بردهای محمد: کتاب از دو نظر شایسته تقدیر است: یکی از آن لحاظ که مبین
غزوات رسول الله (ص) و مبشر فتوحات با عظمت اسلام است و دیگر از آن نظر که

اثر ارجمند یک افسر با فضیلت و متدینی است که مظهر اعتقاد و نشانه یک سرباز عالم تشیع است.

معارف الاسلام: الحق او را یافتم از کتب مفیده در معارف دین و عقاید حقه، و مطالب شامخه را با براهین منطقی و استدلال به وسیله الفاظ سلیسه جزله در معرض استفاده جوانهای با فضل و دانش و صاحبان ذوق و بینش قرار داده است.

صراط المؤمنین: مجموعه‌ای است بسیار نافع و ارزنده، تألیف آن از روی مصادر معتبره و مدارک متقنه از قبیل رساله الحقوق حضرت سیدالساجدین.

الدر الثمین: الحق کتابی است مفید به حال مؤمنین، ناسق آن، رنج فراوانی تحمل نموده در تألیف و تصنیف آن.

علی در بستر شهادت: تألیفی است نغز و شیرین، توصیفی مطلوب و دلنشین، مشتمل بر عبارات سلیسه و قولب رشیکه حاوی استشهاد به آیات شریفه قرآنی و احادیث نبویه کریمه و ولویه و کلمات بزرگان و اشعار نوابغ و صاحبان قرائح و قاده شعر و ادب.

بهارستان وحی: با نورانی‌ترین خامه علمی و ادبی نگارش یافته...؛ لطیف‌ترین احساسات به نثر عالی انشاء و به نظم حکیمانه سروده است.

نقد و اصلاح: [مؤلف] کمال سعی را نموده و با بیان فوق‌العاده شیرین و منطقی قوی و قریحه و قاده وارد شده است.

تجوید القرآن: یافتم آن را کتاب بسیار مفید و جالب توجه، چه آن‌که مهمات تجویدیه را با بیانی سلیس و واضح و شافی و وافی متضمن می‌باشد. معدّ است به جهت استفاده قراء کرام و تلاوت کنندگان قران مجید.

لمعات عشق: الحق او را یافتم نظمی بسیار شیرین و ولیدالفکر نمکین. ناشی است از قریحه و قاده و مقرون به سوز و گداز و اخلاص.

مهم‌ترین نکاتی را که علامه نجفی بر روی آنها تأکید داشته می‌توان بدین شرح ارائه کرد: صحیح بودن اسناد، رعایت امانت در نقل، اتقان مباحث، انتخاب قالب مناسب، بیان شیرین و زیبای مسائل، قلم سلیس و روان، منطقی قوی، مفید بودن برای مردم، موجز بودن کلام، استشهاد به آیات و روایات و... .

۸. توجه به کیفیت نشر: کیفیت چاپ، نشر، کاغذ، جلد و دیگر مسائل جزئی در نشر نیز از جمله مسائلی است که از نگاه تیزبین و حساس علامه نجفی دور نمانده و در برخی موارد به آنها اشاره کرده است:

مقدمة غوالی الآلی: فانتشر بعون الله تعالى ما يؤمل ويراد من حسن الطباعة والصحة الكاملة والمزايا المطلوبة، وجودة التجليد والوراقة.

ایضاح الفوائد: فانتشر بحمده تعالى والشكر له على احسن نمط و اسلوب، واجدأ لما هو المبتغى فى الانتشار من رصانة القرطاس و جلاء الكتابة والصحة الكاملة بتجليد ظريف و دفعة قشبية...

قرآن: این کلام الله مجید و مصحف شریف... طبع و منتشر گردید و الحق مزیای و محسنات مطلوبه در نشر را از حُسن خط و سلامت ترجمه و جودت طبع و خوبی کاغذ و شماره بندی آیات شریفه به تعداد کوفی که اصح و اتقن است، دارا و حائز می باشد به انضمام کشف الآیات و رسائل تجویدیه. پس سزاوار می باشد در حق او گفته شود: آنچه خوبان همه دارند، تو تنها داری.

۹. تقدیر و تشکر از خادمان نشر: خادمان نشر (ناشر، مصحح، مقابله کننده، ویراستار و...) از جمله گروه هایی هستند که نامشان در سایه نام نویسندگان قرار می گیرد و بعضاً مهجور می ماند، اما علامه نجفی در بیشتر نوشته های خود، یادی از زحمات طاقت فرسای آنان نموده است:

* وهذه المظالم صارت سبباً لعدم انتشار هذا الكتاب الى ان ساعدت السواعة الالهية والمعاضدات الربانية العالم الجليل والحبر النبيل... مجتبی المحمّدى العراقى... فشمّر الذیل فی تصحیحه و تحقیقه ونشره واهدی ثوابه الى روح ولده الشاب السعيد الفائز بدرجة الشهادة فى نصرّة الدین الفاضل المهندس محمّدتقى المحمّدى العراقى.

* وفى الختام نقدم جزيل الشكر الى الشهمين الوجهين التاجرین سماحة الحاج السيد اسماعيل الاسلامى والحاج محمّد الجعفرى الكتبيين وفقهما الله لمرضاته حيث انهما بذلا الجهد فى نشر هذا الكتاب على طريقة (افست) المعمولة فى هذا العصر و نرجوا من الله تعالى ان يريم ايامهما و تأييدهما فى احياء كتب الماضيين و بث كتب العلم.

- * آقای شمس فراهانی مؤسس مطبوعات فراهانی که پیوسته موفق به نشر کتب علمی و دینی هستند، اقدام به طبع آن نموده است.
- * وقام بتصحیحہ فخرالاسلام وذخر الایام الشیخ رضا الاستادی حقیق اللہ آمالہ واحسن احوالہ.
- * وفي الختام ارجو من الله اللطيف الوهاب ان يزيد توفيق فضيلة حجة الاسلام والمسلمين الحاج السيد احمد الحسيني الاشكوري النجفي حيث سعى سعيه وجدّ جدّه في تصحيح الكتاب.
- ۱۰. **دعا و سفارش پایانی:** در پایان مقدمه، دعا و سفارش به خواننده کتاب آمده است که در آن، به بهره گیری از کتاب و استفاده از مطالب آن توصیه شده است. موضوع دیگر در این دعاها و سفارشهای پایانی، دعای خیر برای خادمان نشر است:
- * وفي الختام ارجو من اخواني ان يذكروني في مظان الاجابة والسلام على من اتبع الهدى.
- * از خداوند توفیق کافه اهل خیر و مروجین شرع را مسئلت می نمایم.
- * امید است مطالعه کنندگان و ناظرین محترم و ارباب فضل و کمال، این کمترین و مؤلف و ناشر و مصحح را از دعا در مظان اجابت فراموش نفرمایند والسلام علی من اتبع الهدی.
- * وفي الختام اسأله تعالى ان يوفقنا باتباع الحق و هو الحق و ان ينبّه اخواننا اهل السنة من نوم الغافلين. انه الجواد الكريم، البرّ الرحيم.
- * وفي الختام ارجو من اخواني في الدين ومن يستفيد من الكتاب ان يذكروني و ناشر الكتاب والمصحح والمصحف...
- * وفي الختام اوصيكم ايها الافاضل والمتعلمون في المراجعة هذا الكتاب الشريف والاستفادة منه والاستنارة من انواره.
- * وفي الختام ارجو من فضل ربي الكريم ان يزيد في توفيق الناشر و يكثر امثاله و اضرابه، آمين آمين.
- * امید است برادران دینی، متضرعین و مبتهلین به درگاه سبحانی از فوائد مندرجه در آن استفاده نموده و از مراجعه به چنین تألیف نفیس غفلت نفرمایند.
- * امید است مؤمنین و مؤمنات از آن مستفیض و بهره مند گردند.

* امید است مخدرات مجلات از مطالعه آن دریغ نفرموده و از استفاده و ملاحظه محظوظ گردند.

* در خاتمه از برادران دینی و اخلاء روحانی مترقب چنان است که از استفاده و استفاضه از این نسخه همت خود را دریغ ننموده و از برکات آن محظوظ و بهره مند بشوند.

* امید است مؤمنین از استفاده و استفاضه این کتاب محظوظ و مستفیض بوده باشند.

نکته بسیار ظریف و مهمی که در این دعاها پایانی به چشم می خورد، دعای خاصی است که علامه نجفی از عمق وجود و سوز دل برای زیاد شدن نویسندگان متعهد و درد آشنا و متخصص می نمایند که بی شک نشان دهنده احساس نیاز و خلایق است که ایشان در محافل علمی - بویژه حوزه های علمیه - مشاهده می نموده است:

* از ساحت قدس الهی مسئلت می نمایم که امثال و اشباه ایشان را در بین افاضل عصر افزون و از شر حوادث و کوارث زمان، آنها را مصون و محروس فرماید.

* از ساحت قدس ربوبی مسئلت می نمایم ناظم معظم را از پیش موفق به خدمات دینیه و علمیه فرموده و امثال ایشان را در جامعه مؤمنین افزون بفرماید.

* در خاتمه از ساحت قدس ربوبی، مزید توفیقات مؤلف را مسئلت نموده و افزونی امثال ایشان را در بین مؤمنین خواهانم.

* از ساحت قدس ربوبی دوام تأییدات مؤلفه معظمه را در اتمام کتاب و تهذیب اخلاق بانوان و تعلیم مسائل اصول و فروع به آنها مسئلت می نمایم.

* از ساحت قدس الهی به وسیله مقربان درگاه مسئلت می نمایم که مؤلف محترم را در انجام این خدمت بزرگ و شایسته مأجور و امثال ایشان را در جامعه مؤمنین افزون بفرماید.

* از ساحت قدس الهی... مسئلت می نمایم مؤلف محترم... را بیش از پیش موفق و مشمول الطاف جلیله خود بفرماید و امثال معظم له را در این مجمع علمی افزون بنماید.

* از درگاه ربوبی و ساحت قدس الهی مسئلت می نمایم توفیق مؤلف محترم را بیش از پیش بفرماید و امثال ایشان را در افاضل حوزه مقدسه علمیه قم افزون بنماید.

* از ساحت قدس ربوی مسئلت می‌نمایم مؤلف را اجر جزیل مرحمت فرماید و امثال ایشان را در حوزه مقدسه قم افزون و توفیقات معظم له را بیش از پیش بفرماید.

* از ساحت قدس الهی... توفیق مؤلف را مسئلت نموده و تکثیر امثال و اقران ایشان را در مجامع علمیه خواهانم.

۱۱. امضا و تاریخ پایان مقدمه: تمامی مقدمه‌ها و تقریظها با امضای پایانی و تاریخ کتابت و نام شهر آمده است. نکته قابل توجه در این بخش، توصیفهایی است که علامه نجفی برای خود آورده است که هم از نظر جامعه‌شناسی قابل تأمل و بررسی است و هم اینکه هر کدام پیامهایی را برای خواننده تیزبین به همراه خواهد داشت:

العبد المستکی الکئیب؛ الغریب فی وطنه؛ خادم علوم اهل البیت؛ خادم علوم الكتاب والسنة؛ خادم اهل البیت الوحی والسفارة؛ مقصوص الجناح بمقاریض السنة ابناء الزمان واقلامهم؛ المخلص فی ولاء العترة الطاهرة؛ خادم علوم آل الرسول؛ راجی فضل ربه الکریم؛ المضطر المستکین من ایدی الحساد وقتلة الفضل والورع؛ الکئیب من حوادث الدهر؛ معثور الالام الروحیة والاسقام الجسمیة؛ اللائد العائذ بهم و بمراقدهم؛ مقصوص الجناح بایدی الحساد المتسمین بسمة العلم؛ الطائر المقصوص الجناح؛ المشوی بنار الهم والغم فی الرزایا؛ المعتورة علی المذهب؛ العاکف بباب السیدة فاطمة المعصومة.

نتیجه‌گیری

۱. تقریظ نویسی، یکی از راههای نشر و ترویج دانش و فرهنگ و تشویق محققان جوان است.

۲. مقدمه‌ها و تقریظهای علامه نجفی در طول تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی هم از نظر کمیت (بیش از صد تقریظ و مقدمه) و هم کیفیت (ساختار علمی و هدفمند) بی‌نظیر است.

۳. مهم‌ترین اهداف علامه نجفی از انجام این کار مهم را می‌توان بدین شرح ارائه کرد: اهداف فرهنگی - اجتماعی (نشر و ترویج فرهنگ تحقیق و نویسندگی، تشویق و معرفی نویسندگان جوان)؛ اهداف علمی و تخصصی (ویرایش و نظارت

علمی بر کتاب، معرفی کتابهای خوب و تخصصی، رفع نقص کتابها، آموزش غیر مستقیم نویسندگی، مقدمه نویسی و...؛ اهداف اعتقادی و مذهبی (نشر و گسترش فقه و سیره اهل بیت).

۴. ساختار تقریظها و مقدمه‌ها بدین شرح است:

۱. تحمیدیه (حمد خدا، نعت رسول خدا (ص)، منقبت اهل بیت)

۲. بیان اهمیت علوم و موضوعات

۳. پیشینه تحقیق (کتابشناسی موضوعی، کتابشناسی کتابها)

۴. معرفی نویسندگان

۵. اطلاعات نسب شناسی

۶. کتابشناسی نویسنده

۷. بیان اهمیت و نقد و بررسی کتاب

۸. توجه به کیفیت نشر

۹. تقدیر و تشکر از خادمان نشر

۱۰. دعا و سفارش پایانی

۱۱. امضا و تاریخ پایان مقدمه.

بنابراین، تقریظ و مقدمه یک نوشته ستایش آمیز محض نیست و یک فرآیند علمی برای معرفی هر چه بهتر کتاب و نویسنده و رفع نواقص و تکمیل خوبیهای کتاب است.

سخن پایانی

۱. از آنجا که توجه به تقریظ و مقدمه نویسی در زندگی علمی علامه نجفی از جایگاه خاصی برخوردار بوده و ایشان نسبت به انجام آن اهتمام تامی داشتند، بر متولیان آثار و تألیفات ایشان فرض است که علاوه بر نشر این گنجینه گرانسگ به بهترین شکل ممکن، در راستای تدوین کتابی با عنوان «آیین تقریظ و مقدمه نویسی» گام بردارند تا زحمات چندین ساله علامه نجفی، به شکلی علمی و دانشگاهی در دسترس مشتاقان علم و دانش - بویژه دانشجویان و محققان عرصه کتاب پژوهی - قرار بگیرد و مرجعی مطمئن برای این کار فرهنگی باشد.

در غیر این صورت، حاصل سالها زحمات طاقت فرسای ایشان، از دید پژوهشگران جوان - بویژه دانشگاهیان - به دور می ماند که ظلمی است بس بزرگ در حق آن مرزبان اقلیم فرهنگ.

۲. هدف شناسی علامه نجفی در انجام این کار فرهنگی نیز می بایست مطمح نظر استادان حوزه و دانشگاه قرار بگیرد و آنان نیز در راستای احیای این سنت مهجور، اما مفید و سازنده گام بردارند و با این تلاش خود، هم محققان جوان را باراه و رسم تحقیق علمی آشنا سازند و هم بر غنای تحقیقات پژوهشگران بیافزایند. از سوی دیگر در این آشفته بازار نشر و تحقیق، معرفی کتاب خوب و علمی به خوانندگان، کاری بس دشوار و مهم است که مورد غفلت و بی عنایتی بزرگان قرار گرفته است. نوشتن تقریظ و مقدمه از سوی استادان و کارشناسان خبره، گامی است کوچک، اما تأثیر گذار در سروسامان دادن به بازار نشر و کتاب، ان شاء الله.

منابع

۱. فرهنگنامه ادب فارسی، به کوشش حسن انوشه. تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۸۱.
۲. دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر سید محمدکاظم موسوی بجنوردی. تهران، مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۷.
۳. موسوعة العلامة المرعشی، به کوشش سید محمود مرعشی نجفی. قم، انتشارات کتابخانه بزرگ حضرت آیت الله العظمی مرعشی (در آستانه انتشار).